

Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşama İlgili Alıntı Sözler ve Ekler*

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ

Bir toplumu oluşturan bireyler nasıl toplum yaşamlarını karşılıklı ilişkiler içinde sürdürürlerse, ayrı coğrafi bölgelerde yaşayan, birbirinden farklı sosyal ve kültürel yapıdaki toplumlar da genel olarak birbirlerinden kopmuş ve soyutlanmış değillerdir. Her toplum veya ulus, kendisine yakın veya uzak coğrafyada oturan toplumlarla çeşitli ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler siyasî, sosyal, diplomatik, askerî, ticarî, ekonomik vb. nitelikler taşıdığı gibi, din veya medeniyet alanı değiştirme biçiminde daha kapsamlı bir kültürel özellik de gösterebilir. Bir toplumun kendi bireyleri arasındaki karşılıklı ilişkilerde olduğu gibi, toplumlar ve uluslararası ilişkilerde de dil önemli bir yer tutar. Dilin bu aracılığı dolayısıyla, toplumlar arası ilişkiler, bir bakıma diller ve kültürler arası ilişkiler demektir. Toplumların dil tarihleri incelendiğinde, çeşitli nedenlerle bu ilişkilerin dilden dile karşılıklı kavram ve söz aktarımlarına yol açtığı görülmektedir. Anadolu ve Rumeli coğrafyasında kurulup gelişmiş olan Oğuzca temelindeki Türkiye Türkçesi, bu yönden ilgi çekici bir özellik taşır. Türkçeye tarihî dönemlerde, kendisi ile aynı dil ailesi içinde yer alan Moğolca bazı sözler dışında, tek tük İslâmlık öncesi dönemden kalma Çince ve Soğotça kökenli bazı sözler de girmiştir. Çocuk, *inci* ve *kent* “şehir” örneklerinde görüldüğü gibi, bugün bu sözler artık kökenleri bile unutulmuş Türkçe sözler arasındadır. Konuyu, Türkiye Türkçesinin XIII.-XX. yüzyıllar boyunca dil tarihinin süzgecinden geçmiş alıntı sözler açısından ele aldığımızda, bugün uzun yüzyıllar içindeki gelişmelerin ortaya koyduğu genel durum şöyledir:

Türkiye Türkçesi, tarihi boyunca bir yandan Arapça ve Farsça gibi doğu dillerinin bir yandan da Yunanca, İtalyanca, Slavca, Rumence, Macarca, Fransızca, Almanca, İngilizce gibi batı dillerinin etkisinde kalmıştır. Bu etkilenme

* Bu yazının İngilizcesi 46. PIAC (Permanent International Altaistic Conference, Ankara 22-27 Haziran 2003) toplantısında bildiri olarak sunulmuştur.

belirli dönemleri içine alan bir tabakalaşma niteliği de taşımaktadır. Alıntı kelimelerde görülen bu tabakalaşmalar özet olarak şöyle gösterilebilir:

1. XI-XIII. yüzyıllar arasındaki sürekli göçler ile Anadolu'ya yerleşen Türk boyları, bir yandan bu yeni coğrafi bölgenin gerekli kıldığı şartlara uyum sağlarken bir yandan da Anadolu'nun eski sakinleri ile iç içe yaşamının getirdiği bir toplumsal karışma ve kaynaşmaya uğramışlardır. Bu karışıp kaynaşma ister istemez karşılıklı kültürel bir etkileşime yol açmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da Türkçeden yerli unsurların dillerine bazı sözcükler geçtiği gibi, yeni coğrafyanın ve yeni yaşam düzeninin gereği olarak yerli unsurların dillerinden de Türkçeye birtakım sözcükler aktarılmıştır. Bugün Türkiye Türkçesinin (ölçünlü) standart yazı ve konuşma dilinde yer almış bulunan bir kısım sözcükler bu dönemden kalmadığıdır. Bunların bir kısmı Yunancadan, üç beşi Ermeniceden geçmiştir. Daha sonraki yüzyıllarda, deniz ticareti ve Osmanlı Devleti'nin idaresindeki Slav kökenli kavimler aracılığı ile İtalyan ve Slav dillerinden geçen sözcükler de görülmektedir. Alıntı sözcüklerin Yunancadan geçenleri daha çok Anadolu'daki ortak yaşamın gereği olan tarım aletleri, bitki, sebze, çiçek, meyve adları, ticaret, balıkçılık, yemek kültürü gibi günlük yaşama ilişkin sözcüklerle, çeşitli gelenek ve görenekle ilgili sözcüklerdir: *aba* 'kaba kumaştan yapılan manto, kebe', *afyon*, *anabtar*, *anason*, *cımbız*, *çağla*, *çelenk*, *çerez*, *defne*, *despot*, *fasulye*, *fesleğen*, *fındık*, *fırça*, *fırın*, *fidan*, *fide*, *funda*(lık), *ıblamur*, *iskonto*, *istakoz*, *ispinoz* 'bir kuş türü' *istavrit*, *izmarit* 'balık türleri', *karanfil*, *karavana*, *kaşar*, *kenevir*, *biber*, *kimyon*, *kiraz*, *kiremit*, *mantar*, *maydonoz*, *mazgal* 'kale ve siperlerde gözlem deliği', *mendirek*, *palamut*, *paçatya*, *patik*, *paydos*, *peksimet*, *pide*, *salyangoz*, *şayak* 'dayanıklı bir cins yün kumaş', *temel*, *teneke*, *uskumru* 'bir balık türü' gibi örnekler gösterilebilir.¹

İtalyancadan geçmiş olanlar, İtalyan siteleri durumundaki Venedik ve Cenevizli tüccarların Karadeniz ve Akdeniz'deki ticaret, denizcilik ve gemicilik faaliyetlerinin getirdiği alıntılardır.² Türkçeye bu dönemden başlayarak girmiş ve daha sonra san'at, moda vb. başka alanları da içine almış sözcükler için de şu örnekler gösterilebilir: *arya* 'opera müziği', *balo*, *balya*, *balyemez* 'uzun

¹ Bildiri süresindeki zaman darlığı dolayısıyla bu sözcüklerin Yunancaları gösterilememiştir. Bunların Yunanca karşılıkları ve başka örnekleri için: Tietze, Andreas, "Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch", *Oriens* C. 8 (30.10.1995, nu.: 1), s. 204-257; bu yazıdaki düzeltmeler için Eren, Hasan, "Anadolu Ağzlarında Rumca, Slavca ve Arapça Kelimeler", *TDAY Belleten* 1960, s. 298-320; Korkmaz, Zeynep, "Batı Kaynaklı Kelimeler ve Dilimiz Üzerindeki Etkileri", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. 1, (TDK Ankara 1995), s. 950 ve ö.t.'e bk.

² Bu konuda bk. Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı*, İstanbul Edebiyat Fak. yay., İstanbul 1956, s. 1, not 1; Meyer, Gustav, "Türkische Studien 1": Die griechischen und romanischen Bestandtheile im Wortschatze des Osmanisch Türkischen", *SBer der K. Ak.d.Wiss., Phil. Hist. Kl.* 128, Wien 1839.

Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı...

menzilli top' *bando, banker, banyo, batarya, begonya* 'iri yapraklı süs bitkisi', *bezelye, bilânço, bilet, bilye, bira, bomba, borsa, caket, candarma, ciro, conta, cumba, çimento, dalyan* 'balık avlama ağı', *domates, entrika, fabrika, fatura, fayton, fırtına, fileto* 'hayvanın sırt eti', *filo, firma, fisto, fiyaka, foya, ıstampa, iskarpin, iskele, iskemle, istif, kamarot, kambiyo, kaneviçe* 'seyrek dokunmuş keten bezi ile yapılan işleme, nakış', *kandil, kaparo, karantina, komposto, konçerto, konsolos, limon, limonata, manolya, marka, mekanizma* 'makina düzeni', *mızıka, moda, ortanca* 'bir çiçek türü', *paket, pala, palyaço, papağan, parlamento, parola, pasta, patates, patiska, pırlanta, pizola, piyano, piyasa, politika, pompa, propaganda, reçete, romantizma, rosto, sigorta, solo, soprano, şırınga, taraça, tempo, tiyatro, toka, tulumba, vanilya, vapur, vardiya* 'nöbet, sıra', *vidala, vizita, volta* vb.³

Türkçeye Ermeniceden geçmiş kelimelerin sayısı, Anadolu ağzlarında epey olmakla birlikte, standart yazı dilinde 10-15'i geçmeyecek kadar azdır: *avanak* 'kolayca kandırılabilen kimse', *bar* 'köpük, küf, tortu', *baron* 'efendi, bey', *bızdık* 'küçük çocuk', *cacık, çap, çemen, çermik* 'kaplıca, ılıca', *çörten* 'saçak kenarlarından dışarıya uzanan ve yağmur sularını toplayan oluk', *kirve* 'sünnette çocuğun masraflarını yüklenen kimse', *külek* 'tahta kova', *lâpa, mertek* 'yapıda destek olarak kullanılan ağaç sırtık', *mıdır* 'kömür kırıntısı, taş kırıntısı', *şen* 'neşeli', *tel* gibi.⁴

Slavcadan alınan sözler, Osmanlı Devleti'nin Balkan Yarımadası'ndaki siyasî egemenlik dönemi ile bağlantılıdır. Bu nedenle Slavca sözler doğrudan doğruya değil daha çok Osmanlı idaresindeki yerlerde konuşulan Bulgarca, Makedonca ve Sırpça gibi diller aracılığı ile girmiştir. Örnek olarak *boğaçça, borş* 'bir çorba türü', *çete, dobra, gocuk, güllaç, kapuska, kraliçe, kuluçka, kulübe, izbe, patika, papatya, peçe, pelin* 'bir bitki türü', *piliç, pulluk, postal, piştov* 'tabanca', *ruble, vişne* 'vişne ağacı ve meyvesi', *som* 'bir tür iri balık', *soyka* 'ölünün üzerinden çıkan giysi' gibi sözcükler sıralanabilir. Bunlara İspanyolcadan geçme *fistan* 'kadın elbisesi', *ıspanak, kavanoz, palavra, papel* 'kâğıt para', *pirinç* 'bakır, çinko alaşımı bir maden', *salamura, silo*; Bulgarca, Romence ve Macarcadan geçme *çatana* 'küçük gezinti gemisi', *çatra patra* 'yalan yanlış yetersiz konuşma', *şapka, şarampol, varoş*⁵ gibileri de eklenebilir.

Dilimize bu ilk dönemde girmiş ve ses yapılarındaki değişim dışında, halk etimolojisi yoluyla anlam bakımından da değişikliğe uğramış yer adları

³ Yukarıda verilen örnekler, Özön, Mustafa Nihat'ın *Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü* (İstanbul 1962) taranarak çıkarılmıştır.

⁴ Bu konuda geniş bilgi için bk. Dankoff, Robert, *Armenian loanwords in Turkish*, Turcologica Bld. 21, Wiesbaden 1995; Eren, Hasan, "Türkçedeki Ermenice Alıntılar Üzerine", *Türk Dili*, S. 524 (Ağustos 1995) s. 859-904.

⁵ Örneklerin asılları için Özön, *Mustafa Nihat, age.*'deki yerlerine bk.

olan birtakım sözler de vardır *Gordiom* > *Kördüğüm*, *Tripolis* > *Derebol* (Denizli-Buldan), *Submari* 'Erm. Meryem, temiz Meryem' > *Sürmeli* (Kars Tuzluca) vb. örneklerinde görüldüğü gibi; Anadolu yer adlarında⁶ dilimize bu ilk dönemde ve ilk tabakayı oluşturacak biçimde girmiş olan Yunanca, İtalyanca, Slavca gibi batı kökenli yabancı sözcüklerin en önemli özelliği, bunların asıllarındaki söyleyiş ve yazılışları ile değil, verilen örneklerde görüldüğü üzere, Türkçenin ses ve biçim yapısına uydurularak aktarılmış olmasıdır. Bunların üzerinde yabancı damgası bulunan "*fremdword, foreignword*" olarak değil, *alıntı söz* "*Lehnwort, Loanword*" olarak adlandırılmaları da bundandır. Alıntı sözler Türkçenin yapısına sindirilmiş olduğu için bugün onları Türkçe sözlerden ayırt etmek imkânsızdır. Bunların yabancı kökenli oldukları yalnız sözlüklerde görülebilir. Bu sözler artık Türkçenin kendi malı olmuş dil varlıklarıdır.

2. Dile sinmiş yabancı sözler açısından ikinci dönemi ve dolayısıyla ikinci tabakayı Arapça ve Farsça kökenli sözler oluşturur. Türklerin İslâm medeniyeti alanına girişi ile birlikte, Türkçenin Arap ve Fars dilleri ile olan ilişkileri de kısa sürede hayli yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla din ve bilim dili olan Arapça ile edebiyat dili olan Farsça Türkçeyi büyük oranda etkilemiştir. Bu etkileme XV. yüzyıl ortalarından başlayarak 1839 Tanzimat dönemine kadar sürmüştür. Bu durumun doğal bir sonucu olarak ayrı dil ailelerinden gelen Arapça ve Farsça sözlerin yazı dilindeki Türkçe sözlerin yerini alması ve Osmanlı Devleti'nin de bir ana dili politikasının bulunmaması, bir süre sonra Türkçeyi, üç dilin karışmasından oluşmuş melez bir yapıya çevirmiştir. Ancak 1839 *Tanzimat* hareketi ile Osmanlı Devleti'nin batıya yönelmesi, dilde sadeleşme konusunu da gündeme getirmiştir. Bu konuda, önce düşünce temelinde yapılan mücadeleler meyvesini 1911 yılından başlayarak *Millî Edebiyat* akımı ve *Yeni Lisan* hareketi ile vermeye başlamıştır. Günümüz Türkiye Türkçesinin temelini hazırlayan bu akım, daha sonra Cumhuriyet döneminde *dil devrimine* ulaşmıştır. 1932 yılında Türk Dil Kurumunun (Türk Dili Tetkik Cemiyeti) kuruluşu ile başlatılan ve yer yer günümüze kadar süregelen çalışmalarla, Türkçe gramer kalıpları ve ekleriyle birlikte girmiş olan binlerce Arapça, Farsça sözü dilden atarak yerlerine çeşitli yöntemlerle Türkçe sözler koymuştur. Dilde gerçekleştirilen bu Türkçeleştirme çalışmalarına rağmen, bugün Türkiye Türkçesinde az sayıda da olsa yine Arapça, Farsça kökenli sözlerin yer

⁶ Bu konuda daha geni bilgi için bk. Korkmaz, Zeynep, "Türk Dilinin Yabancı Dillere Karşı Korunması için Alınması Gereken Önlemler", *Türk Dili*, S. 528 (Aralık 1995), s. 1271; "Halk Etimolojisi ve Folklor", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. 2 (TDK yay. Ankara 1995), s. 274-281; Ramsay, W.M., *The historical geography of Asia Minor*, *Royal Geographical Society Supplementary papers IV*, London 1890, Türkçeye çevirisi: Pektaş, Mihri, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul 1960.

Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı...

aldığı görülmektedir. Şu var ki, bu sözler de artık birer yabancı söz olmaktan çıkarak, dilin ses ve şekil yapısına uydurulmak suretiyle Türkçeleşmiş, yazı ve konuşma diline mal edilmiş sözlerdir. Bu konuda günlük yaşama girmiş *adâlet, âdil, ablâk, akıl, bereket, cabil, cebalet, cetvel, dabî, dâbilik, deha, dua, dünya, düşman, emir, enkaz, bedef, hakem, hasta, hastane, hayat, hayret, hazine, huzur, hücre, ibadet, ihmal, iktisap, ilâbî, inkâr, isyan, işaret, ibracat, keder, keşif, keyif, maneû, miras, misafir, mizab, muayene, muhtar, müzmin, nazım, nesir, nifak, nöbet, peygamber, pişman, rekabet, rüya, sabte (sahte para), sabtekâr, sakin, sarhoş, sınıf, sihir, sihirbaz, şair, şart, seçere, şikâyet, taklit, taksim, tedavi, ticaret, ticaret-hane, tüccar, vakıf, vezin, zihin, ziraat, ziynet, zulüm* gibi pek çok sözcük sıralanabilir. Bunlar artık dilin malı olduğu için Türkçe yapım ekleri ve yardımcı fiiller ile genişletilerek *emin ol-, hayal kur-, ibadet et-, isyan et-, bastalık, iftiracılık, müdürlük, sınıflandırmak, sibirli, siyasetçi, şefkatli, şefkatsiz, şekilci, şekilli, şekilsiz, taklitçi, taklitçilik, ziraatçi, ziraatçilik* örneklerinde görüldüğü gibi, yeni yeni söz ve kavramlar da yaratmış, dili işletmiştir.

Dilimize yerleşmiş bu türlü Arapça ve Farsça sözlerin bir kısmı için *hukuk/tüze, hukukçu/tüzeci, huzur/esince, inkâr/yadsıma, ibracat/dışsıtm, ithâlât/dışalım, kehanet/kestirim, keşif/bulgu, seçere/soy ağacı* gibi Türkçe karşılıklar önerilmişse de bunlar kamuoyunda pek benimsenmediği için genellikle herkesçe bilinen Türkçeleşmiş eski şekiller tercih edilmiştir.

Dilimize yerleşmiş Arapça ve Farsça sözler içinde, bugün onları kullananların bilgi ve kültür düzeylerine, dildeki zevk ve üslup anlayışlarına göre, yer yer ya Arapça, Farsça biçimlerinin yahut da Türkçe karşılıklarının benimsendiği örnekler de vardır: *acil/ivedi, âdet/alışkanlık, aff/bağışlama, affet-/bağışla-, ablâk /töre, ait, dair/ilişkin, âlem/evren, alet/aygıt, Allah/Tanrı, asır/yüzyıl, bina /yapı, cazibe/albeni, cazip/çekici, cesaret/yüreklilik, davet/çağrı, davetiyel/çağrılık, davetli/çağrılı, emir/buyruk, endişe/kaygı, elbise, esvap/giysi, fakir/yoksul, zengin/varsıl, ferman/buyruk, feraset/anlayış, fidyel/kurtulmalık, mağlubiyet/yenilgi, hafız/bellek, hafız/yeğni, hassas/duyarlı, haysiyetli/onurlu, hisse/pay, ifade/anlatı, ilham/esin, imkân/olanak, irtica/gericilik, kanun/yasa, kayıp/yitik, kur'a/ad çekme, mecburî/zorunlu, medenî/uygar, merhamet/acıma, millet/ulus, müşavir/danışman, şair/ozan, şüphesiz/kuşkusuz, taabbüt/yükümlülük, tabaka/katman, tabir/yorum, tenbih/uyarma* gibi. Yazılı ve sözlü kaynaklar gözden geçirildiğinde, günümüzde, verilen örneklerin her ikisinin de kullanıldığı gözleniyor. İleride bunlardan hangilerinin kalıcı olacağını, zaman süzgeci, bu sözlerdeki anlam dolgunluğu ve tercihteki eğilimler belirleyecektir. Yalnız, genel gidış yeni karşılıkların benimsenmesi yönündedir.

3. Şimdi yeniden gelelim batı kaynaklı sözcüklere ve alıntı sözlerin üçüncü aşamasına:

Türkiye Türkçesinin tarihinde alıntı sözler açısından yeni bir süreç oluşturan bu dönemin XVIII. yüzyıldan 1839 Tanzimat hareketine kadar uzanan kesimi, Osmanlı Devleti'nin batı ile olan birtakım ilişkileri dolayısıyla, batı medeniyetine açılışın ön penceresi durumundadır. Bu dönemde, batı dünyası ile olan ilişkiler, batıda Türk yaşayışına imrenen bir *Türkizm* (Turquerie) modası yaratırken, İstanbul'da da saray ve yüksek zümre arasında yaşayış biçimi, sanat ve mimarî açısından batıdaki yeniliklere açılma yolunda bir ağırlık kazandırmıştır.⁷ Ayrıca, aydınlar arasında Fransızca öğrenimi de yoğunlaşmıştır. Ancak, dile etkisi bakımından bu dönemde önemli bir durum göze çarpmaz. Alıntı sözler açısından en önemli dönem, batılılaşmada 1839 Tanzimat hareketi ile başlayan ve kendi içinde birtakım basamaklardan geçerek Cumhuriyet döneminde 1930'lu yıllara kadar uzanan dönemdir. Bu dönemin Tanzimat kesiminde, doğu medeniyetinden batı medeniyetine atlayış dolayısıyla, Osmanlı toplumunun aydın kesimindeki yaşayış biçiminde ve düşünce yapısında (sisteminde) kendini gösteren yenilikler yeni kavramları, yeni kavramlar da yeni sözleri gerekli kıldığından, bu sözler, en büyük ağırlık Fransızcada olmak üzere batı dillerinden karşılanmıştır. Gerçi Tanzimat döneminde Türkçenin durumu sistemli bir dava olarak ele alınmıştır. Ancak, dil bir yandan Arapça-Farsça tamlamalar ve kurallar açısından sadeleşme doğrultusunda yol alırken, öte yandan da batı kökenli sözler ve özellikle Fransızca oldukça hızlı bir tempo ile dilde yer almaya başlamıştır. Bunun başlıca nedeni, Osmanlı aydınlarında daha önce Arap ve Fars dillerine karşı gösterilen hayranlığın bu kez de Fransız diline karşı gösterilmiş olmasıdır. Osmanlı Devleti'nde bir ulusal dil politikası uygulanmamış, Osmanlı aydınında da daha Türkçe temelinde bir ana dili bilinci uyanmamış olduğundan, Fransızcadan alınan sözlere Türkçe karşılıklar arama gereği duyulmamıştır. Böylelikle gerek edebî eserler, gerek sosyal yaşamın çeşitli kesimlerindeki ilişkiler yoluyla, Türkçeye yüzlerce ve yüzlerce Fransızca söz girmiştir.

Cumhuriyet döneminde, 1932 yılında başlatılan dil devrimi batı kökenli yabancı sözleri de kapsadığı için, bu dönemde Fransızcadan geçme bir kısım sözlere de karşılıklar aranmıştır: *aktüel/güncel*, *aktualite/güncellik*, *alfabe/abc*, *adaptasyon/uyarlama*, *aksiyon/eylem*, *eleman/öge*, *brans/dal*, *bülten/bellekten*, *detay/ayrıntı*, *formalist/şekilci*, *monografi/araştırma*, *negatif/olumsuz*, *pozitif/olumlu*, *observasyon/gözetim*, *randıman/verim* gibi. Ancak, şu noktayı da önemle belirt-

⁷ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. Korkmaz, Zeynep, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, s. 951 § 4 ve öte.; Tanpınar, Ahmet Hamdi, 2. dipnotta *age.*, s. 1-40.

Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı...

mek gerekir ki, bir dile giren yabancı sözcükler için başlangıçta gerekli duyarlılık gösterilmez ve gerekli önlemler alınmazsa, bu sözcükler zamanla dilde iyiden iyiyeye yerleşerek dilin kendi malı durumuna geçer. Bunları sonradan söküp atmak da kolay olmaz.

İşte yukarıda belirtilen nedenlerle Türkçeye girmiş yığınlarca Fransızca sözcüklerden bir kısmı zamanla terk edilmiş olsa da, oldukça kabarık bir bölümü bugün de standart yazı ve konuşma dilinde kullanılarak dilin kendi malı durumuna geçmiştir. Bu konuda sözlüklere dayanarak yaptığımız bir inceleme, Türkçeye girmiş batı kökenli yabancı sözcük sayısının ortalama 10.000'e yakın olduğunu gösteriyor. Bunlara çeşitli edebî eserlerde yer alan ve TDK'ca yaptırılan taramalarla tespit edilenler dâhil değildir. Bu sözlerin % 70'inden fazlası da Fransızcadan geçmedir. Gerçi bunların bir kısmı teknik ve uzmanlık alanları ile ilgili terim niteliğinde sözcüktür. Yalnız pek çoğu da meslek ve uzmanlık alanlarından toplumdaki gündelik yaşama geçmiş somut ve soyut nitelikte sıradan sözcüktür: *abajur, abiye* 'abiye kıyafet', *abonman, adres, ajans, akademi, aktör, albüm, asansör, asfalt, badana, baro, betonarme, bidon, biftek, bisiklet, boksör, brans, daktilo, dansöz, defile, defo, dekolte, delege, diyalog, doktora, döpiyes, döviz, dram, ekonomi, ekose, ekran, elektrik, fayans, federasyon, festival, figüran, formasyon, fren, hoparlör, ideal, idealizm, jüri, kamyon, kanape, kangren, kanser, karikatür, kartvizit, kloş, komedi, komisyon, konser, konkur* 'yarış, yarışma', *konservatuvar, lirik, lirizm, lisans, manşet, migren, mikrofilm, monografi, monoton, normal, ofis, oje, orkestra, otobüs, park, pastil, pijama, pike, pilot, piyes, proje, radyo, radyatör, raket, randevü, rejim, reklâm, resital, rop, sandalet, sansür, santral, sektör, sempati, sentez, şantaj, şifre, şose, tablo, termos, tünel, tüp, türban, vals, viraj, virüs*⁸ gibi. Bunlara daha yüzlercesi de eklenebilir.

Türkiye Türkçesinde yer almış Almanca sözcüklerin sayısı oldukça sınırlıdır. Bu giriş, genellikle Almanlar ile Osmanlı Devleti arasında XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayıp Birinci Dünya Savaşı'na kadar süren dönemdeki çeşitli karşılıklı ilişkilerin getirdiği sözcüktür: *Firenk asma* 'tırmanıcı süs bitkisi', *Frenk çileği* 'ince kokusuz çilek', *Frenk üzümü* 'bir üzüm türü', *kayzer* 'Alman İmparatoru I. ve II. Wilhelm için kullanılan unvan' < *Sezar*'dan, *Kral* < *Karl der Grosse* adından alınarak, *lepiska* 'yumuşak sarı saç' < *Leipzig* şehir adından anlam değişmesi ile, *dikta* 'dikta rejimi' < *Diktat* 'diktatör'den, *soba* < *stubo*,

⁸ Bu sözlerin Fransızca asılları için Özön, Mustafa Nihat'ın *age*.ine ve *Türkçe Sözlük*, C I, 2, (TDK yay., Ankara 1998)'e bakılabilir. Püsküllüoğlu, Ali'nin, *Türkçedeki Yabancı Kelimeler Sözlüğü* (Arkadaş Yayın Evi, Ankara 1997)'ndeki yabancı sözcükler yalnız Türkçedeki biçimleri ile gösterilmiş, asıllarındaki biçimlerine yer verilmemiştir.

vasıdas (< *was ist das?* soru biçiminden kalıplaşarak 'eğri açılan pencere') gibi.⁹

4. Dilimize yer etmiş batı kökenli kelimelerin 4. ve son tabakasını İngilizce oluşturmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda, Türkçede *cazbanı* 'dans havaları çalan orkestra', *fokstrat* 'dört tempolu bir tür dans', *foreign office* 'Dış İşleri Bakanlığı', *kuzen* 'kuzen', *dedektif* 'gizli polis, polis hafiyesi', *centilmen*, *stok* gibi parmakla gösterilecek sayıda az sözcük yer alırken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda başlayan ilişki ve gelişmelerle, dile giren İngilizce (Amerikan İngilizcesi) sözler gittikçe artan bir tempo ile yol almıştır. Bugün içinde bulunduğumuz bilgi çağı ve küreselleşme, bu gidişi hayli yoğunlaştırmıştır. Bu durumda çeşitli iç etkenler de vardır. Söz gelişi ana okullarından ve ilköğretimden başlayarak üniversiteye kadar İngilizce öğretimin yaygınlaşması, bazı yüksek öğretim kurumlarında derslerin İngilizce yapılması, bilim adamlarının kendi bilim dallarındaki terimlere Türkçe karşılıklar bulma yönünde yapılan çalışmaların yetersizliği, aydınların ve yeni kuşakların ana dili korumadaki bilinç eksikliği ve Türkçe yerine günün moda ve dünya dili olan İngilizceye karşı gösterilen aşırı ilgi gibi. Buna medyadaki genel eğilimi de eklemek gerekir. Bütün bu nedenlerle Türkçeye hayli İngilizce söz girmiş ve girmektedir: *aut* 'dış', *in* 'içeri', *bar*, *barmen*, *basketbol*, *brifing* 'bilgilendirme', *blucin*, *blöf*, *boykot*, *brif* 'iskambil oyunu', *bungalov*, *center*, *centilmen*, *cips*, *çek*, *dandini* 'herkesten başka türlü giyinen ve davranan < *dandy*, *egzoz*, *elektrogitar*, *charter* 'dolmuş uçak', *chat* 'sohbet', *check-up* 'tam bakım', *dipfriz* 'derin dondurucu', *dizayn* 'çizim', *e-mail* 'elektrikli posta', *faul* 'sporda yanlış hareket', *film*, *fit* 'razi', *fit ol* 'razi olmak', *folklor* 'halk bilimi', *forklift* 'çatal kollu kaldırma aleti', *flit*, *frak* 'erkekler için tören giysisi', *jilet*, *kabin*, *korpit*, *klüp*, *kokteyl*, *corner* 'bayi', *corner* 'köşe atışı', *first lady* 'baş hanımefendi', *handikap* 'engel', *internet*, *jakuzi*, *hemoterapi*, *kargo*, *klip* 'görüntüleme', *koç* 'antrenör', *lobi*, *logo*, *maç*, *market*, *menajer*, *milenyum* 'bin yıl', *mikser*, *meeting*, *nakavt*, *ofsayt* 'açığa alma', *off-shore* 'kıyı bankacılığı', *on-line*, *ruf*, *repo*, *sandviç*, *slogan*, *patent* 'buluş', *primetime*, *selfservis*, *printer*, *single*, *spot* 'peşin', *star*, *start*, *şilt*, *şort*, *şovmen*, *standby* 'destek kredisi', *stand*, *think-tank* 'beyin takımı', *tramvay*, *trend* 'eğilim', *web* 'ağ', *viski*, *yat*, *zapping* vb.¹⁰ Bunlara daha niceleri eklenebilir.

⁹ Bu konuda daha geniş bilgi ve örnekler için bk. Önen, Yaşar, *Deutsches im Türkischen*, AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara 1955, s. 57-120.

¹⁰ Yukarıda verilen İngilizce alıntılarının asıl imlaları için bk. Özön, Mustafa Nihat, *age.*; *Türkçe Sözlük*, C. 1, 2, TDK yay., Ankara 1998; Türk Dil Kurumunca yayımlanan *Yabancı Kelimelere Karşıtlıklar*, genişletilmiş II. baskı, TDK Ankara 2002. Püsküllüoğlu, Ali'nin, *age.*'inde, bu yabancı sözcüklerin de asıllarındaki yazılış biçimleri gösterilmemiştir.

Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı...

Bu ayrıntılar içinde, söylendiği gibi değil, *chat, check-up, light* (*light* süt, *light* peynir), *meeting, no-frost, off-shore, on-line, prime-time* ve *show* örneklerinde görüldüğü gibi İngilizce yazılışları ile alınanlar da vardır.

Yukarıda dile getirilen çeşitli etkenler altında, yabancı sözlere ve özellikle İngilizceye karşı gösterilen aşırı eğilim, yalnız standart Türkçeye giren somut ve soyut sözlerde değil, birçok ticarî ürün adında; *Star, Show, NTV, Cine 5, CNN Türk* gibi televizyon kanallarının adlandırılmasında da kendini göstermiştir. Yabancı sözlerle adlandırma *Aksiyon, Auto Katalog, Fiesta, Focus, Girl, Computer Sources, Number One, Negatif, Klips, Penguen, Sky Life, Vizyon* gibi dergi adlarına da sızramıştır. Ticarî amaçlarla da olsa birçok kuruluş ve iş yeri adının *Bravo and Dolphin, Broadway Kuaför, Chicken House, Chicken Restaurant, Export Shop, Colin's Redstar, Derishow, Drum Circle Grubu, Capella Music Shop, Concept Showrom, First, The Little and Big, Family Finans, Food Bank, Interpol Jeans, The Sandwich Method, Hollywood Kuaför, Gold Star, Paper Moon, String Bar, La Bella Düğün Salonu, Rock Bar, Sanko Holding, Koala Rentcar, Flamingo*, biçiminde adlandırılması, Türkçenin geleceği açısından tehlikeli bir gidişin göstergesidir. Günlük gazete ve dergiler gözden geçirildiğinde bunların daha nice örnekleri görülebilmektedir.

Dilimize girmiş ve bugün günlük yaşamda yer almış batı kökenli sözlerin bir kısmı da tıpkı vaktiyle doğu kökenli Arapça ve Farsça sözlerde olduğu gibi, yalnız yalın biçimleri ile değil, ön ve son ekleri ile birlikte geçmiştir: *normal/anormal, simetri/asimetri* 'simetrisizlik', *makro ekonomi, mikro ekonomi, alerji/alerjik* 'alerji yapan', *alfabe/alfabetik, astronomi/astronomik, strateji/stratejik, demokrasi/demokratik, alkol/alkolizm, ideall/idealizm, ekonomi/ekonomist, tez/antitez, analiz/analist, turka/alaturka* 'Türk gibi, Türk tarzı' vb.

Yukarıdan beri verilen bilgiler gösteriyor ki, Türkiye Türkçesine kuruluş döneminden başlayarak doğu ve batı dillerinden yığınlarca alıntı söz girmiştir. Bunların bir kısmı bugün standart yazı dilinde iyice yerleşmiş bulunmaktadır. Öyle ki, *futbolcu, sörfçü, stilistik, endeksle-, italikle-, plasele-, sentezle-, empoze et-, entegre et-, minimize et-, faul ver-, pas ver-, vizyona gir-, ofsayta düş-, sorte yap-, depoyu full-* örneklerinde görüldüğü gibi Türkçe ekler veya yardımcı fiiller ile yeni kavramlara karşılık olan türetmeler de yapabilmektedir.

Türkiye Türkçesinde, bugün artık dilin malı olmuş doğu ve batı kökenli sözler için birtakım çalışma ve tespitler yapılmıştır. Yalnız elimizde bunların sayılarını ve dildeki oranlarını kesin olarak değerlendiren bir veri yoktur. Bu konu özel bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Yalnız sözlerimi bitirirken şu hususu da vurgulayarak belirtmek istiyorum:

Bir dile başka dillerden yeni yeni sözlerin girmesi, o dilin kavram alanlarının genişlemesi, dil varlığının ve kelime hazinesinin zenginleşmesi bakımından elbette çok önemli bir katkıdır. Ancak, bunun da belirli bir sınırı vardır. Bu sınır aşıldığında, dilin geleceği için tehlikeli durumlar söz konusudur. Eğer bir dil, yabancı dillerden aldığı kavram ve sözcüklere kendi yapısını işleterek karşılıklar bulabiliyorsa, bu yöntem uygulanmalıdır. Dilde yalnızca karşılık bulunamayan yabancı sözler kalmalıdır. Bu konuda Türkçe çok elverişli ve üretken bir yapıya sahiptir. Bu yapılmadığı ve dile giren yabancı sözlere karşı bilinçli bir tutum izlenmediği takdirde, vaktiyle Osmanlı Türkçesinde görüldüğü gibi dil, gündün güne kendi kimliğini aşındıran bir yozlaşma ve kısırlaşma sürecine girer. Bugün ülkemizde İngilizceye karşı gösterilen aşırı ilgi, Türkiye Türkçesini yine böyle bir tehlike ile karşı karşıya getirmiş bulunmaktadır. Bu nedenle Türk Dil Kurumu başta olmak üzere¹¹ bu konuda önleyici birtakım çalışmalar yapılagelmektedir. Ne var ki, böyle bir aşırılık ancak aydın kesimindeki ana dili bilincinin güçlendirilmesi ve tutarlı bir devlet politikasının izlenmesi ile önlenir.¹²

¹¹ Bu konuda bk. *Yabancı Kelimelere Karşılıklar*, TDK yay., genişletilmiş 2. baskı, Ankara 2002.

¹² Dilimize yabancı dillerin etkileri ve koruyucu önlemler konusunda bk. Korkmaz, Zeynep "Batı Kaynaklı Yabancı Kelimeler ve Dilimiz Üzerindeki Etkileri", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C 1, TDK yay., Ankara 1995, s. 948-959, "Türk Dilinin Yabancı Dillere Karşı Korunması İçin Alınması Gereken Önlemler", *Türk Dili*, S. 528 (Aralık 1995) s. 1269-1290.